

ЗАГАЛЬНІ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ» У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У статті представлені соціально-економічні умови розвитку фізичної культури і спорту в Україні, організаційні засади, структура і матеріальна основа розвитку спортивно-фізкультурного руху в Україні, основні спортивні науково-педагогічні центри.

Ключові слова: фізична культура, Національний олімпійський комітет, організація, структура, розвиток, наукова сфера.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фізична культура – частина загальної культури суспільства, одна зі сфер соціальної діяльності, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних здібностей людини і використання їх відповідно до потреб громадської практики. Основні показники стану фізичної культури в суспільстві: рівень здоров'я і фізичного розвитку людей; міра використання фізичної культури у сфері виховання і освіти, у виробництві, побуті, структурі вільного часу; характер системи фізичного виховання, розвиток масового спорту, вищі спортивні досягнення тощо.

Основні елементи фізичної культури: фізичні вправи, їх комплекси і змагання по них, гартування організму, гігієна праці і побуту, активно-рухові види туризму, фізична праця як форма активного відпочинку для осіб розумової праці.

У суспільстві фізична культура, будучи надбанням народу, є важливим засобом «виховання нової людини, що гармонійно поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість». Вона сприяє підвищенню соціальної і трудової активності людей, економічній ефективності виробництва. Фізкультурний рух спирається на багатосторонню діяльність державних і громадських організацій в області фізичної культури і спорту.

Спорт – складова частина фізичної культури, а також засіб і метод фізичного виховання, система організації і проведення змагань з різних комплексів фізичних вправ і підготовчих навчально-тренувальних занять. Історично він склався як особлива сфера виявлення й уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, рівня їх фізичного розвитку. Спорт у широкому сенсі охоплює власне діяльність змагання, спеціальну підготовку до неї (спортивне тренування), специфічні соціальні стосунки, що виникають у сфері цієї діяльності, її суспільно значущі результати. Соціальна цінність спорту полягає в тому, що він є чинником, що найбільш дієво стимулює заняття фізичною культурою, сприяє моральному, естетичному вихованню, задоволенню духовних запитів.

Олімпійські змагання не забуті тому, що кожні Ігри перетворювалися на свято для народу, свого роду конгрес для правителів і філософів, конкурс для скульпторів і поетів.

Формулювання цілей і завдань роботи.

Мета дослідження. Проаналізувати процес розвитку і популяризації фізичної культури та спорту в незалежній Україні.

Основні завдання дослідження:

1. Простежити соціально-економічні умови розвитку фізичної культури і спорту в Україні;
2. Розкрити організаційні засади, структуру і матеріальні основи розвитку спортивно-фізкультурного руху в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Фізична культура в Україні є частиною загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості. Практика свідчить, що фізична культура, до складу якої входять фізичне виховання, спорт та фізична рекреація, є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру. Спорт як органічна частина фізичної культури є сферою діяльності людей, виявлення та уніфікованого порівняння у змаганні їх досягнень в певних видах фізичних вправ. В той же час спорт є часткою міжнародного спілкування, дає можливість демонстрації досягнень суспільства у цій сфері діяльності, сприяє утвердженню гуманістичних цінностей та спортивного авторитету України у світовому співтоваристві.

Розвиток фізичної культури і спорту в Україні, як і в кожній країні світу, обумовлений потребами суспільства, рівнем соціально-економічного розвитку, станом освіти, науки, культури, традицій та ін.

Формування основ державної програми розвитку фізичної культури в Україні відбувалося з урахуванням радянської системи фізичного виховання і спорту, яка постійно реформувалася, та традицій українського народу.

У 1991 році відбулося становлення державності України – Верховна Рада УРСР 24 серпня проголосила Україну незалежною демократичною державою.

Перше десятиріччя розвитку фізичної культури і спорту в сучасній Країні характеризується значними проблемами, пов'язаними з умовами існування суспільства:

- глибокого економічною кризою, обумовленого переходом на нові форми економічного господарювання (з державної форми власності на приватну);
- стрімким спадом виробництва у промисловості та аграрному секторі;
- суттєвим зниженням державного фінансування сфери фізичної культури і спорту;
- значним зниженням рівня життя населення;
- порушенням екологічної рівноваги;
- різким погіршенням фізичного розвитку людей і рівня їх здоров'я, скороченням тривалості життя.

З 1991 по 1998 рр. кількість підприємств, організацій та установ, які проводили фізкультурно-оздоровчу роботу, зменшилася на 15,5 тисяч одиниць, а кількість трудящих, залучених до цього процесу, – більш як на 1 млн чоловік тобто на 56 відсотків, інструкторів по спорту, що працювали у виробничих колективах, – на 5,7 тис. чоловік. Лише 13 відсотків трудових колективів мали спеціалістів, які проводили фізкультурно-оздоровчу роботу. Це призвело до різкого погіршення рекреації, фізичного та психічного стану працездатної частини населення і проявилось у значному зростанні серцево судинних, онкологічних, психічних та інших захворювань, зумовило посилення тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії.

Тільки за три роки (з 1991 по 1993) припинили діяльність більш як 900 дитячих і підліткових фізкультурно-оздоровчих клубів при ЖЕКах, було скорочено 590 посад педагогів-організаторів спортивної роботи з населенням за місцем проживання, більше 3,5 тис. інструкторів фізичної культури у трудових колективах. Переважна більшість населення, особливо в сільській місцевості практично була позбавлена можливості брати участь у будь-яких формах фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи.

Погіршувався стан утримання і використання матеріально-технічної бази фізкультури і спорту, а приватизація частини спортивних споруд проваджувалася використанням їх не за призначенням.

Під загрозою руйнування була в цілому досить ефективна система підготовки спортсменів високого класу, скорочувалась мережа дитячо-юнацьких спортивних шкіл, кількість національних змагань і навчально-тренувальних зборів. Спостерігався перехід висококваліфікованих фахівців і спортсменів у інші сфери діяльності або виїзд на роботу за кордон; тобто втрата їх для фізкультури та спорту. Змінилася питома вага позаурочних занять з фізичного виховання в усіх навчальних закладах. У 1998 році Держкомспорт України констатував, що з початку 90-х років чисельність контингенту дітей і підлітків, залучених до регулярних занять у ДЮСШ, підліткових фізкультурно-спортивних клубах за місцем проживання і спортивних секціях, скоротилася на 620 тис. чоловік.

Згорання цієї роботи негативно позначилося на стані здоров'я дітей та підлітків – майже 90% дітей, учнів і студентів мали відхилення у здоров'ї, 50% – незадовільну фізичну підготовку, що призвело до посилення антисоціальних проявів – майже кожний десятий злочин в Україні вчинявся підлітками і на 60% збільшилася кількість неповнолітніх, що вживали наркотики.

Значні проблеми розвитку галузі фізичної культури та зумовлені ними негативні наслідки вимагали відповідного відображення у суспільній свідомості, науково-методичного обґрунтування мети, завдань та організації їх вирішення.

Для ефективного розвитку сфери фізичної культури і спорту історично складалися різноманітні форми організації. В Україні, як і в більшості зарубіжних країн, окрім широко розгалужених самодіяльних спортивних об'єднань, успішно функціонують державні, регіональні, муніципальні органи координації і управління сферою фізичної культури та спорту.

Державне управління здійснюється найчастіше у формі спеціально створених міністерств, комітетів, департаментів чи управлінь, на які покладено обов'язки щодо координації та управління оздоровчою і спортивною роботою.

У деяких країнах функціонують спеціальні «Президентські ради», які готують національні програми фізичного розвитку населення, або ж здійснюють експертні оцінки конкретних програм державного масштабу (наприклад, підготовки до Олімпійських ігор).

Відповідні органи управління спортом існують і на регіональних рівнях. Проте найбільш масовими, впливовими і функціонально спроможними є самодіяльні, самоврядні спортивні об'єднання (спортивні клуби, асоціації, ліги, федерації тощо).

Україна успадкувала організаційну структуру і характер діяльності спортивних організацій від колишнього СРСР, провівши лише деяку їх переструктуризацію із врахуванням нових завдань розвитку фізкультурно-спортивної сфери.

Згідно із Законом України «Про фізичну культуру і спорт», державну політику і законодавче регулювання відносин у сфері фізичної культури і спорту як і контроль за реалізацією Державних програм розвитку фізичної культури і спорту, здійснює Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України.

В окремі проміжки часу в Україні центральним органом державної виконавчої влади в сфері управління фізичною культурою і спортом були Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту, Міністерство у справах молоді і спорту, котрі забезпечували реалізацію державної політики в галузі фізичної культури і несли відповідальність за її виконання.

У 2005 році уряд нового Президента України Віктора Ющенка поклав відповідальність за розвиток сфери фізичного виховання і спорту на новостворене Міністерство молоді та спорту.

Як зазначається в Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту (2004), держава реалізовує заходи, спрямовані на формування та подальше вдосконалення сфери фізичної культури і спорту. Держава стимулює об'єднання зусиль заінтересованих державних, громадських, приватних організацій та широких верств населення для визначення стратегічних напрямів розвитку сфери фізичної культури і спорту, прогнозування перспективних процесів, використання системного і програмно-цільового підходів у розробленні та здійсненні практичних заходів.

Місцеві органи державної влади і органи місцевого самоврядування створюють у своєму складі відповідні органи управління фізичною культурою і спортом.

Обласні (міські, районні) управління фізичної культури і спорту організовують виконання державної і регіональних програм і здійснюють широке коло заходів щодо координації зусиль спортивних та інших зацікавлених організацій на місцевому рівні.

При Радах депутатів усіх рівнів функціонують відповідні депутатські комісії, які зі свого боку займаються вирішенням питань з фізичної культури.

Третьою управлінською ланкою на регіональному та місцевому рівні є відділи або посадові особи (найчастіше заступники голів Рад), які керують питаннями фізичної культури.

Національний олімпійський комітет України (НОК України) є неурядовою громадською організацією, яка координує розвиток олімпійського руху в Україні. В своїй діяльності НОК керується законодавством України, Олімпійською хартією Міжнародного олімпійського комітету та власною Хартією. НОК України має виключне право представляти державу на Іграх Олімпіад та зимових Олімпійських іграх, в Міжнародному олімпійському комітеті, інших міжнародних олімпійських організаціях. НОК України має також виключне право на використання власної олімпійської символіки. Першим в історії членом МОК для України у 1994 р., було обрано Валерія Борзова, а в 2000 р. членом МОК став ще один відомий український легкоатлет Сергій Бубка. Держава сприяє діяльності НОК України, розвитку його матеріально-технічної бази, надає фінансову підтримку. Проте безпосереднє втручання будь-якого державного чи якогось іншого органу або особи у внутрішні справи НОКу є таким, що суперечать Олімпійській хартії.

Організацію фізичної культури і спорту, а також професійну фізичну підготовку у відомствах здійснюють спеціально створені для цієї мети комітети, спортивні товариства і клуби. Подаємо перелік основних спортивних товариств України.

До 2001 року діяло добровільне спортивне товариство «Гарт», створене для організації і координації роботи з фізичного виховання в навчальних закладах усіх рівнів. На його основі було утворено нині чинний **Комітет фізичного виховання і спорту Міністерства освіти і науки України**.

У структурі Міністерства оборони України діє Управління спорту, а в регіонах – спортивні клуби армії (СКА).

Працівників і службовців Міністерства внутрішніх справ обслуговує відомче спортивне товариство «Динамо», яке має свої регіональні підрозділи.

У 1995 році поновило свою діяльність добровільне спортивне товариство «Спартак», яке сьогодні активно розгортає свою діяльність в регіонах України.

Добровільне фізкультурно-спортивне товариство профспілок «Україна» (ДФСТП «Україна») створено з метою організації фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи з працівниками виробничої сфери, а кооперативно-профспілкове фізкультурно-спортивне товариство «Колос» – з працівниками агропромислового комплексу та мешканцями сільської місцевості

Для репрезентації спортсменів-залізничників у міжнародних організаціях, в рамках ДФССТП «Україна» діє СК «Локомотив». З цією ж метою створено **Українську студентську спортивну спілку**. В Україні також створені і функціонують структури параолімпійського руху, Асоціація ветеранів фізичної культури і спорту, федерації Інвалідного спорту тощо.

На регіональному та місцевому рівнях утворюються різноманітні самодіяльні спортивні, спортивно-оздоровчі, фізкультурно-спортивні клуби, клуби з видів спорту, спортивні клуби за місцем проживання тощо.

В останні роки в Україні з'являються професійні спортивні клуби та ліги. Всі ці організації вносять свій позитивний внесок в широку палітру фізкультурних і спортивних організацій України. Співпраця, взаємодопомога і взаємодоповнюваність між ними сприяють розвиткові фізкультури і спорту як засобів фізичного і духовного вдосконалення.

Матеріально-технічна база фізичної культури представляє собою сукупність матеріальних цінностей (спортивні споруди, обладнання, спортивна форма, знаряддя, інвентар), фінансів, розподільчих структур та виробничих потужностей, яка перебуває в державній, муніципальній, відомчій, кооперативній та особистій власності.

Матеріальна база є необхідною умовою і, разом з тим показником розвитку фізичної культури і спорту.

В умовах економічної нестабільності в Україні увага до розвитку матеріальної бази з боку державних органів влади набуває першочергової значення. Слабкість матеріальної бази істотно гальмує розвиток фізичної культури і шкодить підготовці збірних команд до міжнародних змагань, сповільнює залучення широких верств населення до фізкультурно-спортивної активності.

Джерелами фінансування фізичної культури є:

1. **Кошти державного бюджету** – найстабільніше і найсуттєвіше джерело фінансування. Держава взяла на себе не лише утримання органів управління і збірних команд України, а фінансує витрати на розвиток дитячо-юнацького спорту (училища фізичної культури, ДЮСШ).

2. **Кошти відомчих організацій** становлять помітну частку витрат на фізичну культуру і спорт. В останній час їхня частка зменшилася, особливо у розвиток дитячо-юнацького спорту.

3. **Вступні внески** (індивідуальні і колективні) – складають незначну частку витрат на фізичну культуру. Проте з поліпшенням економічного стану суспільства їх частка постійно збільшуватиметься.

4. **Дотації державних органів** здатні полегшити фінансове становище фізкультурних організацій, особливо це стосується утримання і експлуатації спортивних споруд, в т.ч. «енергоємних» (басейни, штучні ковзанки, криті манежі тощо).

5. **Спонсорські внески** мають в останні роки суттєвий вплив на організацію спортивних заходів, екіпіровку і відрядження на змагання збірних і клубних команд (особливо ігрових).

6. З активним впровадженням ринкових відносин, значення і обсяги спонсорських внесків у фізичну культуру будуть зростати. В перспективі спонсори повинні зняти з державного бюджету істотну частку фінансових витрат на спорт.

7. **Прибутки від комерційної діяльності** спортивних організацій – перспективне джерело фінансування спорту. Сюди входять не лише прибутки від реклами, але й від послуг засобами спорту, видавничої діяльності, виробництва спортивних товарів тощо.

8. **Особисті кошти** громадян, затрачені на фізичну культуру і спорт, будуть збільшуватися разом із зростом матеріальної забезпеченості населення. Чим заможніша людина, тим більша частина її доходів іде на задоволення культурних запитів.

Науково-інформаційна сфера є однією з найбільш успішних і мобільних в галузі фізичної культури та спорту України. За більш як десять років новітньої української державності, в умовах, недостатнього фінансування й матеріально-технічного забезпечення, незначної державної та владної уваги, вдалося досягти чималих успіхів у перебудові й розбудові цієї складної й делікатної сфери професійної діяльності.

У галузі фізичного виховання та спорту вдалося зберегти й помітно зміцнити мережу спеціалізованих **вищих навчальних закладів**, оскільки традиційно в Україні найкращі наукові сили концентрувалися саме у навчальних закладах. Сьогодні в галузевому підпорядкуванні успішно діють Національний університет фізичного виховання та спорту України (у цьому статусі з вересня 1998 року), Харківська державна академія фізичної культури, Львівський, Дніпропетровський, Донецький державні інститути фізичної культури, Дніпродзержинський та Івано-Франківський коледжі фізичного виховання.

Останнім часом помітно зміцніла структура й посилилася роль **Державного науково-дослідного інституту фізичної культури і спорту (ДНДІФКІС)**. Сформований у 1993 році на базі проблемної лабораторії тоді Українського державного університету фізичного виховання і спорту, інститут перетворюється на помітний центр планування науково-дослідної роботи й координації зусиль провідних вчених України. Основні завдання діяльності ДНДІФКІС зосереджено перш за все на вирішенні завдань олімпійської підготовки, впровадженню фундаментальних досліджень через систему наукових (НГ) і комплексних наукових груп (КНГ) з науково-методичного забезпечення збірних команд України з різних видів спорту.

Активно долучається до олімпійської освіти дітей та молоді Олімпійська Академія України, яка успішно діє з вересня 1991 року.

Таким чином, в організаційному плані в Україні сформовано відповідні інституції для ефективної освітньої, наукової, пропагандистської діяльності в галузі фізичного виховання та спорту.

Важливим чинником успішності й ефективності наукових досліджень є продуктивна діяльність спеціалізованих вчених рад для захисту дисертацій. Всього за більш як десятилітній проміжок часу в Україні для потреб галузі функціонувало п'ять спеціалізованих вчених рад: дві докторські ради; у Національному університеті фізичного виховання і спорту України (1991 р. – по т. ч.) та Харківській державній академії фізичної культури (2003 р. – по т. ч.) та п'ять кандидатських рад: у Львівському державному інституті фізичної культури (2000 р. – по т. ч.); в Державному науково-дослідному інституті фізичної культури і спорту (2001 р. – по т. ч.); у Волинському державному університеті імені Лесі Українки (1998-2000 рр.); у Рівненському державному гуманітарному університеті (2000-2002 рр.); у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т.Г.Шевченка (2010 р. – по т. ч.).

Використані джерела

1. Філь С.М. Історія фізичної культури: навч. посіб. / С.М. Філь, О.М. Худолій, Г.В. Малка. – Х. : ОВС, 2003.
2. Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005.
3. Кулик В.В. Олімпійський у серцях вогонь. Історія виникнення та становлення НОК України. – К.: «МП Леся», 2008.

Vaschenko I.

THE GENERAL AND SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL BASES OF THE DEVELOPMENT OF THE REGION «PHYSICAL TRAINING AND SPORTS» IN INDEPENDENT UKRAINE

The article presents the socio-economic conditions of development of physical culture and sports in Ukraine, organizational principles, structure and material basis of sports and athletic movements in Ukraine, its main research and teaching centers.

Key words: physical education, the National Olympic Committee, the organization, structure, evolution and scientific areas.

Надійшла до редакції 16.09.2010 р.

УДК 37.035.3 (073)

Жлудько В.М.

ДИЗАЙН-ОСВІТА В АКсіОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Стаття знайомить з ціннісним аспектом дизайн-діяльності. Розкривається сутність та зміст дизайну як виду проектної діяльності, з'ясовується роль дизайн-освіти для професійної підготовки вчителя початкових класів.

Ключові слова: дизайн, дизайн-освіта, дизайн-діяльність, аксіосфера.

Глобалізований світ ХХІ століття характеризується такими визначальними ознаками, як складність, розмаїтість, динамічність, суперечливість, нестабільність. Зміна сучасної комунікативної ситуації, створення аудіовізуальної індустрії планетарного масштабу загострюють соціальні духовно-світоглядні проблеми, висувають на перший план сутнісні питання існування кожної людини, соціуму загалом. Усе частіше вчені наголошують на «гуманізації глобалізації» (В. Андрущенко, І. Бех, Л. Масол, І. Зязюн та ін), тобто надання їй людського обличчя, у процесі якої особлива роль належить мистецькій освіті.

Сьогодні мистецтво не можна розглядати як закритої (елітарної) системи, що розвивається автономно щодо широких соціальних відносин і світового культурного контексту. Завдяки універсальності художньо-образної мови мистецтво заковує і передає зрозумілу для різних народів смисловою інформацію, дає змогу вступати у невербальний діалог з різними культурами минулого і